

Landschapsbiografie van Mastenbroek

Landschapsbiografie van Mastenbroek

Inhoud

Inleiding	7
Het natuurlijke landschap	8
Middeleeuws Mastenbroek	18
Boeren in een natte polder. De vroegmoderne tijd	32
Mastenbroek in de moderne tijd	43
Toekomst Mastenbroek	56
Colofon	58

Mede mogelijk gemaakt door de Provincie Overijssel

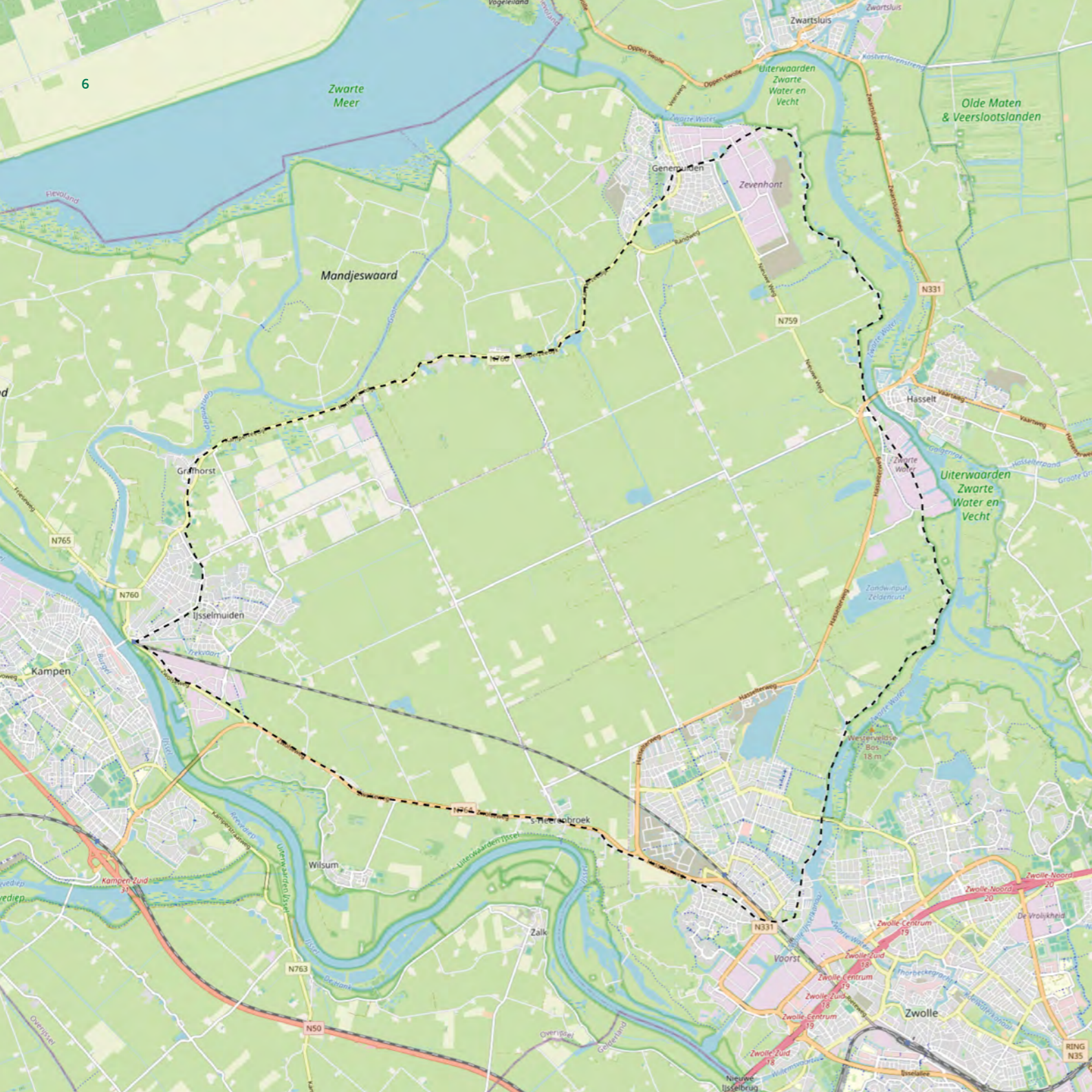

Februari 2026

*Op initiatief van Vereniging Polderbelangen Mastenbroek
Begeleid door de Gebiedscoöperatie IJsseldelta*

Inleiding

Tussen de IJssel, het Zwarte Water en de steden Kampen, Hasselt, Genemuiden en Zwolle ligt het weidse agrarische landschap van de middeleeuwse polder Mastenbroek. Rechte lijnen en geometrische vormen bepalen hier al sinds de ontginning in de veertiende eeuw het beeld. Mastenbroek is daarmee het oudste voorbeeld van een rationeel verkavelde polder op deze schaal in Nederland. Tegenwoordig is het nog altijd een sterk agrarisch gebied, met precies in het midden van de polder een kerk en de kern Mastenbroek.

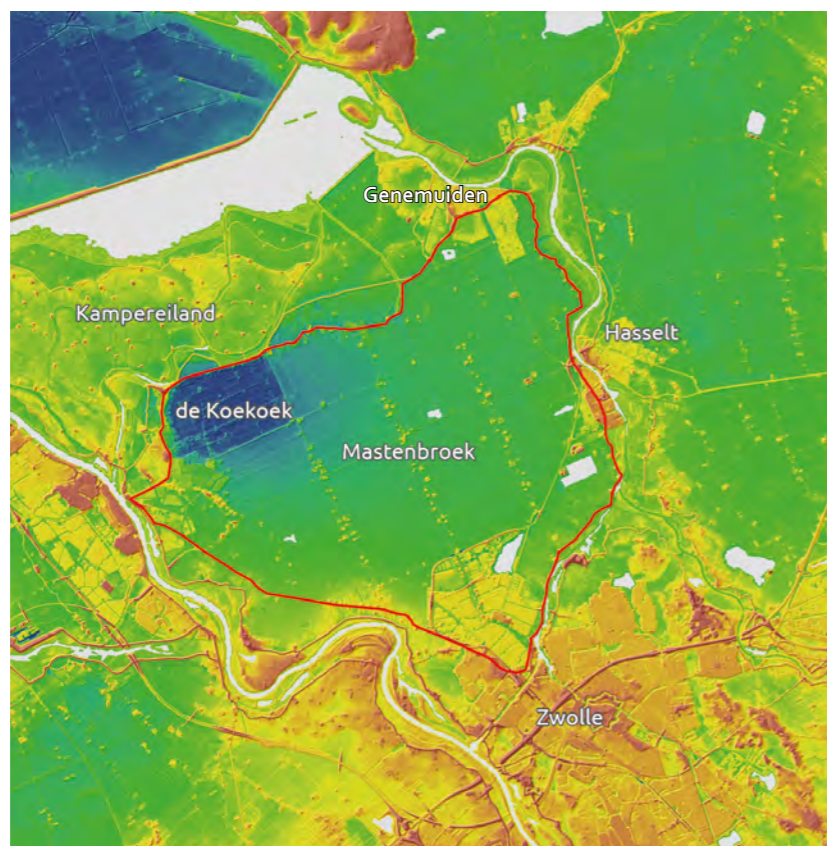
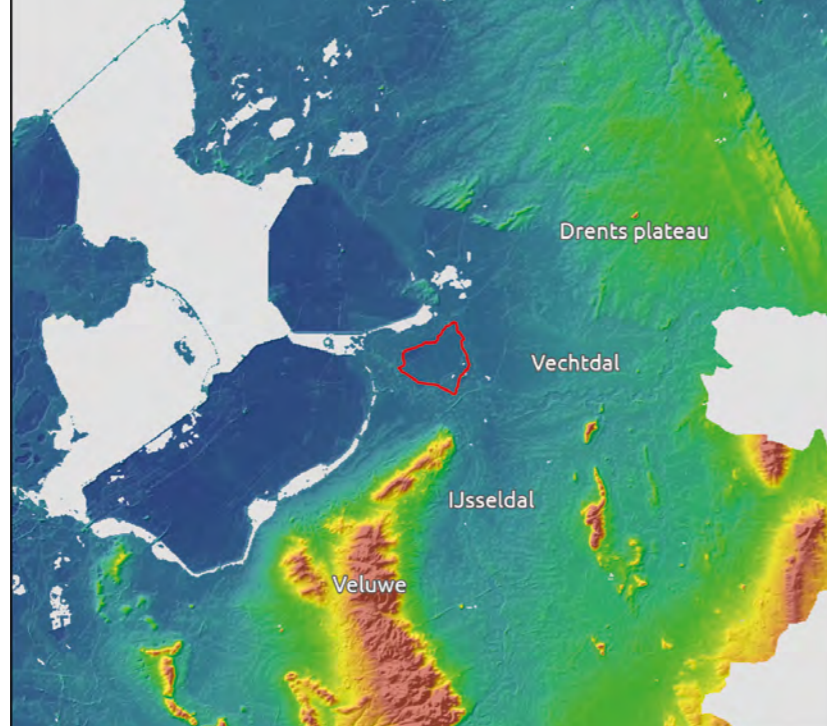
Over de geschiedenis van de polder Mastenbroek en de omliggende steden is in de loop der jaren al veel geschreven. Het in 1995 door de IJsselacademie uitgegeven boek 'Omarmd door IJssel en Zwartewater, zeven eeuwen Mastenbroek' vormt nog altijd het standaardwerk voor wie meer wil weten over de geschiedenis van dit unieke stukje Overijssel.¹ Ook recente publicaties, zoals het onderzoek 'Van Oerbos tot Hooiland' van het Kenniscentrum Landschap en de gebiedsbiografie van het NOVEX-gebied Regio Zwolle, geven een aardig beeld van de ontstaansgeschiedenis van Mastenbroek.² Op de website www.poldermastenbroek.nl zijn talloze verhalen over de geschiedenis én de actualiteit van de polder te vinden. Deze landschapsbiografie van Mastenbroek bundelt al deze kennis om zo het verhaal van Mastenbroek op een toegankelijke manier voor iedereen leesbaar te maken.

De biografie vertelt het verhaal van het landschap en de mensen die sinds de middeleeuwen in het gebied hebben gewoond. Hoe is het natuurlijke landschap hier ontstaan en hoe hebben de mensen het in de loop der eeuwen gevormd tot het Mastenbroek van nu? De polder Mastenbroek is altijd een agrarisch gebied geweest. De geschiedenis kan dan ook niet los gezien worden van de boeren die het gebied hebben gevormd en er ondanks de soms zware omstandigheden eeuwenlang een bestaan hebben opgebouwd. De biografie is chronologisch ingedeeld in vier hoofdstukken, die samen de geschiedenis van Mastenbroek op hoofdlijnen vertellen. Samen met het Polderplan, waarin met de inwoners van Mastenbroek een blik op de toekomst wordt geworpen, hopen we inspiratie te bieden voor het leven, werken en recreëren in deze bijzondere polder.

Afbeelding 1. Polder Mastenbroek ligt tussen de IJssel en het Zwarte Water en de steden Kampen, Hasselt, Genemuiden en Zwolle. Tegenwoordig wordt de polder grofweg begrensd door de N760 (de Kamperzeedijk) in het noorden, het Zwarte Water in het oosten, de N764 in het zuiden en de IJsseldijk in het westen. De stippellijn geeft de oorspronkelijke begrenzing van de polder globaal aan. Door uitbreiding van bebouwing van de omliggende steden zijn delen van het polderlandschap inmiddels verdwenen.

1 Pereboom e.a. 1995
2 Wiersma 2019, Strootman 2021

Afbeelding 1.1. Op de hoogtekartaat is het reliëf dat tijdens de voorlaatste ijstijd werd gevormd duidelijk te zien (rood = hoog, blauw = laag). Mastenbroek ligt in een dal dat door het landijs werd uitgesleten. Door aanhoudende bodemdaling na de ontginningen is het gebied bovendien steeds lager komen te liggen. Het laagste punt van Mastenbroek ligt in polder de Koekoek, in het noordwesten van Mastenbroek. Daar is in de achttiende en negentiende eeuw veen afgegraven. Aan de zuidkant van Mastenbroek liggen langs de IJssel enkele hogere zandgronden.

1. Het natuurlijke landschap

1.1. Wind, ijs en water tijdens de laatste ijstijden

Om te begrijpen hoe het landschap in Mastenbroek is ontstaan moeten we ver terug in de tijd. In het pleistoceen (ongeveer 2,58 miljoen tot 11.700 jaar geleden) wisselden ijstijden en warmere perioden elkaar af. Daarbij raakten delen van Nederland soms bedekt onder het landijs, dat zich vanuit Scandinavië in zuidelijke richting uitbreidde. De laatste keer dat dat gebeurde was zo'n 150.000 jaar geleden, tijdens het saalien (238.000-126.000 jaar geleden). Door de enorme kracht van het ijs werden de oudere afzettingen in de ondergrond weggesleten en langs de randen van de ijskap opgestuwd. Waar het ijs lag ontstonden diepe dalen, zoals het IJsseldal. Langs de randen vormden zich stuwwallen, zoals de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug. Het reliëf dat in het saalien werd gevormd is nog altijd aanwezig en is bepalend geweest voor de waterhuishouding en de latere inrichting van het cultuurlandschap door de mens. Op de hoogtekartaat op de linker pagina zijn de dalen en hoogtes die toen werden gevormd duidelijk te zien. Na het smelten van het ijs aan het einde van de saale-ijstijd stroomden de Vecht en de Rijn door het gebied waar nu Mastenbroek ligt. De kustlijn lag toen nog veel verder naar het westen en de Zuiderzee bestond nog niet. Het saalien werd opgevolgd door een relatief korte, maar erg warme periode (het eemien, ongeveer 126.000-116.000 jaar geleden). Door de snelle zeespiegelstijging kwamen grote delen van het huidige Nederland, waaronder Mastenbroek, tijdens het eemien onder water te liggen.

Dekzandafzettingen

Na het eemien volgde een nieuwe ijstijd, het weichselien (126.000-11.700 jaar geleden). Dat is de laatste ijstijd die we in Nederland hebben gekend, al bereikte het landijs Nederland deze keer niet. De zee trok zich ver terug omdat al het water opgeslagen lag in de noordelijke ijskappen en het landschap veranderde in een koude toendravlakte. Tijdens de koudste perioden was de bodem permanent bevroren en kwam er vrijwel geen begroeiing voor.

Prehistorie:

Pleistoceen: 2.580.000 - 11.700 v.C.

Saalien: 238.000 - 126.000 v.C.

Eemien: 126.000 - 116.000 v.C.

Weichselien: 126.000 - 11.700 v.C.

Holoceen: vanaf 11.700 v.C.

*Mesolithicum (middensteentijd):
vanaf 9.500 v.C.*

Bronstijd: 2.000 - 800 v.C.

Middeleeuwen: 500 - 1.500 n.C.

3 Pleistocene dieptekaart RCE

Afbeelding 1.2. De kale dekzandvlakte van Mastenbroek raakte enkele duizenden jaren geleden overgroeid met een veenpakket.

Onder invloed van de sterke wind kwam zand vanuit de droogliggende rivierbeddingen en vanaf de gestuwde afzettingen tot verstuiving, dat als een deken over het kale landschap werd afgezet. Lokaal hoopte dit zand zich op en vormde zich een dekzandlandschap met landduinen en dekzandruggen. Het reliëf dat tijdens het saalien was gevormd werd door dit proces van erosie en sedimentatie afgevlakt. Mastenbroek ging over in een vrij egaal, zacht glooiende dekzandvlakte, die in noordwestelijke richting afhelde richting de latere Zuiderzee.³ Het is mogelijk dat de eerste bewoners van Mastenbroek in dit kale dekzandlandschap hebben rondgetrokken. We kennen echter geen archeologische vondsten uit deze tijd. Dat heeft er mee te maken dat het prehistorische dekzandlandschap in de loop der tijd is afgedekt met metersdikke afzettingen van veen en klei.

Alleen bij diepe verstoringen van de bodem worden in de omgeving soms vondsten gedaan. Zo werd in een zandwinningsplas, De Haerst, een paar kilometer ten oosten van Mastenbroek, een vuurstenen vuistbijl uit de tijd van de neanderthalers (de middensteen-tijd) gevonden.⁴

1.2. Veenmoerassen en broekbossen

Ongeveer 11.700 jaar geleden begon het Holoceen waarin het klimaat snel opwarmde en steeds natter werd. Door het smelten van de ijskappen steeg de zeespiegel en vulde het Noordzeebekken zich weer. Daarmee kwam de kustlijn steeds dichterbij het latere Mastenbroek te liggen.

4 Neeffes e.a. 2011, p 54

Afbeelding 1.3. Lokaal kwamen op het veen broekbossen voor, waar afhankelijk van de waterstanden en de bodemopbouw verschillende boomsoorten konden groeien.

- 5 Vos 2018, p 45
 6 Vos 2018, p 48
 7 Neefjes et al 2011, p 57

Afbeelding 1.4. Ten zuiden van Genemuiden werd in een kolk, ontstaan tijdens de zware overstroming van 1825, een prehistorische schedel van een oeros aangetroffen.⁷

De vlechtende rivieren, zoals (voorlopers van) de Vecht en de Rijn, gingen over in een meanderend patroon met slechts enkele stroomgeulen, die zich dieper in het landschap insneden. Ook de begroeiing keerde terug in het landschap, aanvankelijk in de vorm van berken- en dennenbossen. Enkele millennia later groeiden er op de hogere zandgronden al loofbossen met eik en linde.⁵ Het warmere, vochtigere klimaat zorgde bovendien voor een stijging van de grondwaterstand. In de lagere delen van het landschap, zoals de rivieren en beekdalen, stagneerde de afwatering en kwam veen tot ontwikkeling. Veen bestaat uit (gedeeltelijk) afgestorven plantenresten, die onder water komen te staan en door een gebrek aan zuurstof niet verder verteren. Omdat de afwatering door de veengroei steeds verder verslechtert, versterkt het proces zichzelf en blijft het veen groeien. Zo ontstonden er in grote delen van Nederland uitgestrekte veenmoerassen.⁶ Ook waar later de Zuiderzee zou ontstaan lag zo'n 7.500 jaar geleden een groot kustmoeras, dat zich steeds verder in oostelijke richting uitbreidde.

Afbeelding 1.5. In 1977 werd in een storthoop bij bouwwerkzaamheden in Mastenbroek deze bronzen lanspunt uit de bronstijd of vroege ijzertijd aangetroffen. [Collectie Provinciaal Depot Overijssel]

In Mastenbroek zelf kwam de veenvorming relatief laat op gang. Aanvankelijk beperkte het veen zich tot de natuurlijke laagtes in het landschap, bijvoorbeeld tussen de zandkopjes in het zuiden van de huidige polder. Vanuit het noordwesten groeide een pakket veen onder invloed van voedselrijk kwelwater, dat uit diepere grondlagen omhoog kwam. In het zuiden van Mastenbroek begon de veenvorming pas enkele duizenden jaren geleden. Daar ontstond zo'n 2.000 jaar geleden een moerasbos op het veen, met soorten als zwarte els.⁸ Met de vorming van veenmoerassen en broekbossen veranderde Mastenbroek in een natte, ondoordringbare wildernis. Dat is ook de reden dat er tussen de prehistorie en middeleeuwen vrijwel geen sporen van bewoning in Mastenbroek te vinden zijn. Wel weten we dat bewoners van de omliggende hogere zandgronden het veengebied in ieder geval vanaf de bronstijd extensief hebben gebruikt, bijvoorbeeld voor de jacht. Via de natuurlijke waterloopjes die het veengebied ontwaterden trok men met houten boomstamkano's diep de moerassen in. Meest waarschijnlijk lijkt dat de klei, in ieder geval in het zuidelijke deel van Mastenbroek, uit de IJssel afkomstig is. Verder naar het noorden en oosten zal de invloed vanuit de Vecht (het Zwarte Water) en de Zuiderzee vermoedelijk groter zijn.⁸

Restanten van het moerasbos in Stadshagen

Bij de aanleg van de Zwolse woonwijk Stadshagen in de zuidelijke punt van Mastenbroek werden in 2000 de restanten van een moerasbos aangetroffen, dat rond het begin van de jaartelling moet zijn gevormd.

- 8 Wiersma 2019, p 31
 9 Wiersma 2019, p 30

9000 v. Chr.

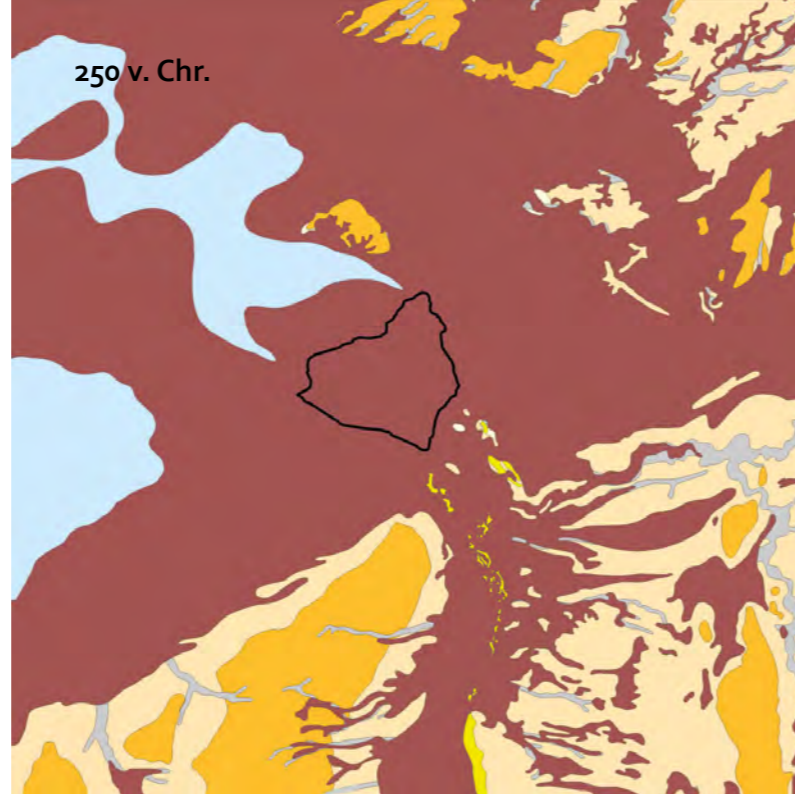
14

2750 v. Chr.

250 v. Chr.

Afbeelding 1.6. De paleogeografische kaarten geven een overzicht van de landschapsontwikkeling tijdens het holoceen. Na de laatste ijstijden bestond Mastenbroek uit een glooiende dekzandvlakte, die geleidelijk bedekt raakte met een veenpakket.

[Vos et al 2018]

- Veen
- Gestuwde afzettingen
- Dekzand (onder NAP)
- Dekzand (boven NAP)
- Riviervlakten en beekdalen
- Rivierduinen
- Water

Boeren in Mastenbroek weten al eeuwenlang dat er soms boomstronken (stobben) naar boven kunnen komen. Toen tijdens aanleg van de nieuwbouwwijk een losliggende veeneik werd aangetroffen, besloot de Archeologische Dienst Zwolle om aanvullend onderzoek te verrichten. Daarbij werden tientallen bomen opgegraven, die zo'n 1.500 jaar oud bleken te zijn.¹¹ Het waren vooral eiken, elzen en essen, die wijzen op een halfopen boslandschap dat op de drassige veengrond groeide.¹² Met het onderzoek hoopten de archeologen meer duidelijkheid te krijgen over de landschapsontwikkeling van Mastenbroek en Zwolle tussen de bronstijd en de middeleeuwen. De resultaten riepen echter juist meer vragen op, die we ook ruim 20 jaar later nog niet allemaal kunnen beantwoorden. De meest opvallende conclusie is het feit dat het bos vanaf ongeveer 300 n.Chr. regelmatig overstroomde.

¹¹ Clevis & Lantau 2004, p 5
¹² Kooistra e.a. 2004, p 13
¹³ Zeiler 1995, p 15

Afbeelding 1.7. Langs de randen van Mastenbroek zijn oude veenstroompjes te herkennen, die hier 'rietten' worden genoemd. Vóór de ontginningen in de middeleeuwen waterde het natte gebied via deze stroompjes af richting de rivieren en de Zuiderzee. Vooral aan de oostkant van de polder zijn ze nog goed herkenbaar. Het vormen bijzondere, kronkelende lijnen in het verder kaarsrechte landschap van de laat-middeleeuwse polder. Vroeger lagen er verschillende rieten in Mastenbroek, zoals de Dodijngrijt, de Wissinggrijt en de Juttijsrijte.¹³

14 Kooistra 2004, p 17; Hamming 2007

Tot het in het begin van de zesde eeuw helemaal onder water kwam te staan en de bomen afstierven. Het moerasbos verdween onder een dikke laag klei. Waar die klei precies vandaan kwam is nog altijd niet helemaal zeker. In feite zijn er drie mogelijkheden: uit de IJssel, de Vecht of de voorloper van de Zuiderzee. Het is in ieder geval duidelijk dat de klei waarin het bos verdrong afkomstig is uit een zoetwatermilieu.¹⁴

Afbeelding 1.8. Aan de zuidkant van Mastenbroek ligt langs de IJssel een reeks rivierduinen, zoals deze bij Oosterholt. Het vormt nog altijd een opvallende hoogte in het landschap en werd bij de ontginning van Mastenbroek gebruikt als oriëntatiepunt. Op deze plek vestigden zich in de vijftiende eeuw monniken van de Kartuizerorde.

1.3. Het rivierenlandschap van de IJssel

Tegenwoordig maakt Mastenbroek onderdeel uit van de IJsseldelta. De IJssel is in zijn huidige vorm een jonge rivier. Aanvankelijk stroomde het Rijnwater wel via het IJsseldal richting de zee, die toen nog veel verder weg lag. Tijdens de laatste ijstijd, zo'n 40.000 jaar geleden, verliet de rivier het IJsseldal. In het droogliggende dal kwam zand tot verstuiwing, dat langs de oevers werd afgezet in de vorm van duinen. Aan de zuidwestkant van Mastenbroek ligt zo'n gordel van rivierduinen, die in de ondergrond helemaal doorloopt tot aan Schokland, waar de rivier ooit stroomde. De rivierduinen zijn soms slechts enkele duizenden jaren oud. Zo'n 3.500 jaar geleden vond hier lokaal nog verstuiwing plaats, toen was het noordelijke deel van de polder al bedekt met veen.¹⁵ De hoge, droge plaatsen vormden aantrekkelijke vestigingslocaties in het verder natte landschap.

Een stuk naar het zuiden, tussen Zutphen en Deventer, werd door de zandverstuiwingen een zandrug in de rivierbedding gevormd. Ten zuiden van de barrière waterden de beken in het achterland in zuidelijke richting af naar de Rijn, ten noorden ervan via het IJsseldal naar de zee. Omdat er niet zo veel water in noordelijke richting werd afgevoerd, veranderde het IJsseldal geleidelijk in een drassige laagte, waar veen groeide. Omstreeks 550 n.Chr. brak de zandrug door en kwam het IJsseldal weer in verbinding te staan met de Rijn. Daarmee moest er plotseling veel meer water worden afgevoerd en ontstond de IJssel zoals we die nu kennen. Door de verhoogde waterafvoer werd ook meer sediment aangevoerd. Zo ontstond er in relatief korte tijd een rivierenlandschap met stroomgeulen, oeverwallen en komgronden. Bij hoogwater stroomden de geulen over en werden langs de rivierloop lage ruggen gevormd (oeverwallen). Daarachter lagen de komgebieden, waar de lichtere klei- en zanddeeltjes langzaam bezonken en er een laag vruchtbaar slib werd afgezet. De klei die vanaf de zesde eeuw in Mastenbroek is afgezet is vermoedelijk voor een groot deel afkomstig uit de IJssel en kan gezien worden als komafzetting uit de periode vóór de bedijkingen.¹⁶

15 Wiersma 2019, p 30
16 Hamming 2007

Afbeelding 1.9. Op de luchtfoto is de ligging van Mastenbroek in de delta tussen de IJssel en het Zwarte Water duidelijk te zien.

2. Middeleeuws Mastenbroek

2.1. Het landschap vóór 1364

Het ontoegankelijke, natte klei-op-veengebied van het latere Mastenbroek bleef lange tijd onbewoond. In de vroege middeleeuwen vestigde men zich op de hogere gronden langs de randen van Mastenbroek en ontstonden de eerste permanente nederzettingen. Daarbuiten lagen toen nog grote onontgonnen gebieden, die wildernissen werden genoemd. Deze bossen, venen en drassige graslanden werden in de loop van de middeleeuwen door de inwoners van de omliggende dorpen en buurtschappen gemeenschappelijk gebruikt. Bijvoorbeeld voor het weiden van vee, de jacht, visvangst of het sprokkelen van hout. Het gebied dat we nu kennen als Mastenbroek bestond in de middeleeuwen nog uit een uitgestrekt nat gebied met broekbossen en vochtige graslanden op een kleiige ondergrond.

De namen waarmee het gebied vanaf de middeleeuwen werd aangeduid geven ons een aardige kijk op de landschappelijke situatie in die tijd. In middeleeuwse bronnen is vanaf de tiende eeuw sprake van de *foreestgouw* (*pagus forestensis*), een uitgestrekte wildernis die vrijwel onbewoond was en eigendom was van de vorst. Lange tijd was onduidelijk welk gebied daar precies mee bedoeld werd, tegenwoordig vermoeden onderzoekers dat deze foreestgouw min of meer hetzelfde gebied besloeg als het latere Mastenbroek.¹⁷ Vanaf de twaalfde eeuw wordt de naam *Voersterbroec* gebruikt om het gebied te beschrijven. Broek verwijst naar een nat gebied, meestal grasland of broekbos, dat regelmatig onder water staat. Broeken waren daardoor niet geschikt voor intensief agrarisch gebruik, maar konden tijdens de droge zomermaanden wel begraaft worden. Ongeveer een eeuw later is er voor het eerst sprake van het *Mastbroec*. Met masten wordt verwezen naar het vetmesten van varkens of runderen. Vanuit de opkomende steden als Hasselt en Genemuiden trokken handelaren in de volle en late middeleeuwen naar Denemarken en Sleeswijk-Holstein om ossen te kopen, die ze via landroutes richting Mastenbroek brachten om ze daar vet te mesten en door te verkopen. In de drogere delen van de (broek)bossen langs de randen van Mastenbroek werden mogelijk ook varkens vetgemest.

Afbeelding 2. Langs de randen van Mastenbroek zijn in de verkaveling sporen van oudere ontginningen te vinden, zoals het Stadsbroek bij Zwolle en de stadsweides van Hasselt langs de Wolfshagenweg.

De eerste ontginningen

Het mag duidelijk zijn dat Mastenbroek in de loop van de middeleeuwen steeds intensiever gebruikt werd voor de veehouderij. Ook de zuivelproductie was in opkomst. Dat had alles te maken met de groeiende bevolking in de omliggende steden. De groeiende bevolking had behoefte aan meer landbouwgronden en een intensievere veehouderij. Om dat mogelijk te maken moest het van nature natte gebied ontwaterd worden. Hoewel het Mastenbroek pas in 1364 officieel ter ontginning is uitgegeven, weten we dat delen ervan al lang vóór die tijd in cultuur zijn gebracht. Mastenbroek verschilt daarmee eigenlijk helemaal niet zo veel van andere ontginningen uit dezelfde periode. Met de aanleg van sloten en weteringen werd het overtollige water uit het gebied afgevoerd. Delen van de gemeenschappelijke gronden werden daarbij verkocht aan particulieren, hoewel de wildernissen nog altijd eigendom van de landsheer waren, in dit geval de bisschop van Utrecht.

Op verschillende plaatsen langs de randen van Mastenbroek vinden we een afwijkende verkaveling terug, die afwijkt van het strakke patroon dat in de veertiende eeuw werd uitgezet. Dat wijst erop dat het hier om oudere ontginningen gaat. Een sprekend voorbeeld is het blok ten noordwesten van Zwolle; het Stadsbroek. Het waterloopje de Stadsgraven staat haaks op de latere verkaveling in de polder. Wanneer we de lijn doortrekken, zien we dat het georiënteerd is op het voormalige kasteel Voorst in het zuiden en de kerktoren van Hasselt in het noorden. Ook de onregelmatige verkaveling ten westen van Hasselt aan weerszijden van de huidige Wolfshagenweg duidt mogelijk op een oudere ontginning. Dit stuk behoorde tot de stadsweides van Hasselt.

Afbeelding 2.1. Op de paleogeografische kaart van ca. 1250 is te zien dat het landschap in Mastenbroek voor de ontginningen bestond uit een (klei-op-)veengebied, dat dichtbij de Zuiderzee lag. In deze periode was de vorming van de IJsseldelta volop in gang en waren bij de monding reeds de eerste (Kamper)eilanden ontstaan, hier als wadden en slikken aangegeven.

Zo zijn er overal langs de randen van Mastenbroek voorbeelden te vinden van oudere, kleinere ontginningen. Hoe oud die precies zijn, is met de huidige kennis moeilijk te zeggen. Rond 1330 werden de eerste plannen gemaakt om het gehele Mastenbroek te verdelen en in ontginning uit te geven. Vanwege de complexe politieke situatie en de vele partijen die aanspraak probeerden te maken op de gronden zou het echter nog tot 1364 duren voordat het daadwerkelijk zo ver was.

Vorming van de IJsseldelta en de Kampereilanden

In de middeleeuwen kreeg de rivier de IJssel zijn huidige vorm. Na een reeks zware stormvloedvloed waren delen van het kustmoeras weggeslagen en was de Zuiderzee ontstaan. Omdat het Rijnstelsel nu makkelijker via de IJssel op de zee kon afwateren, ging er steeds meer water door de rivier stromen. Omdat er meer slib werd aangevoerd, begon zich bij de monding een delta te vormen. In het mondingsgebied stroomde het water langzaam, waardoor het slib tot bezinking kwam. Zo kwam één van de weinige grote zoetwatergetijdgebieden van Nederland tot ontwikkeling.¹⁸ Via verschillende geulen mondde de IJssel uit in de Zuiderzee. Hoe het landschap van de IJsseldelta er in de middeleeuwen precies uitzag weten we niet. Het was in ieder geval een erg dynamisch gebied. Ook is bekend dat de rivier via acht of negen verschillende stroomgeulen in de zee uitmondde. De restanten daarvan zijn op het Kampereiland nog terug te vinden in het landschap. Door de aanvoer van slib werden in de monding eilandjes gevormd, die steeds groter groeiden. Uiteindelijk zocht de rivier een nieuwe stroomgeul om de zandplaten heen en kwamen deze droog te liggen. In de veertiende eeuw waren de eerste eilanden zo hoog opgeslibd dat ze in gebruik genomen konden worden als landbouwgrond. Zo ontstonden in relatief korte tijd de IJsseldelta en de Kampereilanden.

Bedijking van de IJssel

Al voor de start van de grote ontginningen in Mastenbroek werden de eerste dijken langs de IJssel en het Zwarte Water aangelegd. Bewoners van de nederzettingen op de hogere zandgronden beschermden hun gronden door lage kaden en (zomer)dijkjes op te werpen. Die waren niet bedoeld om het water helemaal buiten te houden.

¹⁸ Dirkx et al 1996, p 9

Regelmatige bevoeiing met rivierwater tijdens de wintermaanden zorgde namelijk voor een vruchtbare laag slib op de graslanden. In de loop der tijd werden de dijken steeds verder verhoogd omdat de IJssel meer water ging afvoeren. Er ontstond een complexe situatie, met een wirwar aan versnipperde stukjes dijk, die niet goed op elkaar aansloten. In de dertiende eeuw werd een groot deel van de IJsseldijk aan de Sallandse kant voltooid. Voor een groot stuk aan de zuidkant van Mastenbroek werd daarbij gebruik gemaakt van de natuurlijke hoogtes in het landschap, zoals de rivierduinen en dekzandkopjes in de buurt van Wilsum. Vanaf de veertiende eeuw pakte men de dijkenbouw structureler aan. Met de groeiende bevolking was er meer behoefte aan veiligheid. Door de bedijking konden de rivieren hun loop niet meer verleggen en verdween ook een groot deel van de winterbedding. Het water kon daardoor soms hoog opstuwten, wat regelmatig tot een dijkdoorbraak leidde. Het onderhoud van de IJsseldijk was van levensbelang en moest gemeenschappelijk aangepakt worden. De bisschop van Utrecht nam het voortouw en concludeerde in 1308 dat de bedijking niet in orde was. De dijkbrief van 1308 kan gezien worden als de start van het waterschap Salland.

2.2. Ridders en steden

Vanaf de veertiende eeuw kwam de ontginning van Mastenbroek ter sprake en werd van alle kanten aanspraak gemaakt op het gebied. Om de perikelen rondom de verdeling en ontginning van Mastenbroek te begrijpen, moeten we eerst een beeld schetsen van de politieke verhoudingen. Mastenbroek is in vergelijking met andere soortgelijke gebieden erg laat ontgonnen. De reden daarvoor moet gezocht worden in een langlopend conflict tussen de landsheer, de omliggende steden en de lokale adel. Er was namelijk lange tijd onduidelijkheid over de juridische en territoriale status van Mastenbroek en de verschillende partijen wilden er allen hun recht laten gelden.¹⁹

Tussen de elfde en zestiende eeuw was de bisschop van Utrecht hier de landsheer, namens de keizer van het Heilige Roomse Rijk. Als landsheer beschikte de bisschop over de rechten op de onontgonnen gronden. Door deze gebieden in ontginning uit te geven kon hij niet alleen zijn macht versterken, het was ook een belangrijke bron van inkomsten. De bisschop had namelijk het recht op de 'tienden' (belasting).

¹⁹ Zeiler 1995, p 13

Afbeelding 2.2. Kasteel Voorst, de burcht van de heren van Voorst, moet ooit tot de grootste kastelen van Nederland behoord hebben. Hoe het er precies heeft uitgezien weten we niet. Deze fantasievoorstelling uit de negentiende eeuw ziet er indrukwekkend uit, maar geeft vermoedelijk geen realistisch beeld. Desondanks moet kasteel Voorst een imposant bouwwerk geweest zijn.

[Collectie Historisch Centrum Overijssel. Tekening uit 1835 door L. Meijer]

Het laten ontginnen van een uitgestrekt gebied als Mastenbroek zou een belangrijke aanvulling van zijn inkomsten betekenen. De bisschop kon zelf geen toezicht houden op al zijn gebieden en onderhield daarvoor nauw contact met lokale heren. Het gebruik van Mastenbroek gebeurde echter grotendeels door de inwoners van de omliggende steden, dorpen en buurtschappen, die op eigen initiatief gronden in ontginning namen.

Vanaf de elfde eeuw zien we ook dat er op strategische plaatsen in het landschap versterkingen worden aangelegd. De lokale adel trok in deze periode meer macht naar zich toe en drukte een steeds grotere stempel op het landschap. Ten noorden van Zwolle, op de rand van het nog grotendeels onontgonnen Mastenbroek, werd in de dertiende eeuw een groot kasteel gebouwd door de heren van Voorst. De locatie van dit welbekende kasteel Voorst is nog altijd herkenbaar in de woonwijk Stadshagen, waar nu het Stinspark ligt. Uit archeologisch onderzoek weten we dat er daarvoor ook al een burcht gestaan moet hebben, die in de eerste helft van de dertiende eeuw werd vernietigd.²⁰ Uit recent onderzoek is gebleken dat in Mastenbroek nog meer kastelen gestaan moeten hebben. Daarbij moeten we ons overigens niet te veel voorstellen, vaak ging het om versterkte huizen. Kasteel Voorst was daarentegen wel een echt kasteel met een grote hoofdburcht, voorburcht, dikke funderingsmuren en een slotgracht.

Door de ontwikkeling van de IJssel als belangrijke handelsroute gingen ook de opkomende hanzesteden Deventer, Zwolle en Kampen een steeds grotere politieke rol spelen. Aan het begin van de veertiende eeuw waren de heren van Voorst en de bisschop van Utrecht in een langslpend conflict verwickeld geraakt. De bisschop werd daarbij gesteund door de steden, die ook problemen hadden met de macht van de ridders (de heren van Voorst) en hun rooftochten. Vooral Zwolle, dat erg dicht bij het kasteel lag, had veel overlast. Toen Zwolle een kanaal wilde aanleggen liep de spanning hoog op, omdat de heren van Voorst bang waren dat het hun wateraanvoer naar Mastenbroek zou afsnijden. De roofridders van Voorst waren betrokken bij meerdere stadsbranden in Zwolle. In 1362 kwam het conflict ten einde, toen het kasteel door het leger van de bisschop, gesteund door de steden, met de grond gelijk werd gemaakt.

²⁰ Klomp 2015, p 11

Een ijzeren toegangsdeur van het kasteel werd meegenomen door de inwoners van Kampen en is nog altijd te zien in de Schepenzaal in het Stedelijk Museum in Kampen. De heren van Voorst kregen wel toestemming om zich elders in het gebied te vestigen en een nieuw huis te bouwen. De havezathe Werkeren iets ten noorden van het kasteel Voorst, werd kort daarna gebouwd. Bij opgravingen bleek dat het oudste stuk van de havezate voor een deel opgebouwd is uit het bouwmaterial van het afgebroken kasteel Voorst.²¹

²¹ Clevis & Lantau 2004, p 8

Afbeelding 2.3. Frederik Stoveken was landmeter van de bisschop van Utrecht en grondlegger van het geometrische patroon in de polder. In 2009 is er in aan de Hasselterweg net buiten Stadshagen een monument ter ere van hem onthuld.

Afbeelding 2.4. De kaarsrechte verkaveling in Mastenbroek is ruim 650 jaar oud.

In het vredesverdrag van 1363 werd bepaald dat de nog onverdeelde wildernissen tussen de IJssel en het Zwartewater verdeeld zouden worden. De landsheer, de steden en omliggende dorpen kregen daarbij allemaal hun eigen deel. Kampen koos ervoor om af te zien van hun aandeel in Mastenbroek, in ruil voor de Kampereilanden.

2.3. De ontginning van Mastenbroek

In 1364 werd begonnen met de grote ontginning van Mastenbroek. Daarvoor legde men een stelsel van kaarsrechte weteringen aan; de Oude Wetering, de Bisschopswetering en de Nieuwe Wetering, elk op 2.250 meter van elkaar. De ruimtelijke structuur werd ontworpen en ingemeten door Frederik Stoveken, landmeter van de bisschop van Utrecht.

Afbeelding 2.5. Kaart van Mastenbroek in de zeventiende eeuw.
[Collectie Historisch Centrum Overijssel]

Hij wordt daarmee gezien als de grondlegger van het geometrische patroon dat nog altijd bepalend is voor Mastenbroek. Van het oorspronkelijke ontwerp zijn geen documenten bewaard gebleven. We weten dan ook niet zeker of de weteringen daadwerkelijk in 1364 zijn aangelegd. Sommige onderzoekers menen dat dat al eerder gebeurd zou zijn. Het geometrische patroon was voor die tijd uniek en doet denken aan de Hollandse droogmakerijen die enkele eeuwen jonger zijn. In de veertiende eeuw bestond het systeem van driehoeksmeting nog niet en moet het voor de landmeter een hele uitdaging zijn geweest om dit grote, kaarsrechte patroon te realiseren. Als oriëntatiepunten werden de kerktoren van Hasselt en de rivierduin van Oosterholt gekozen, die beide als markante punten van verre zichtbaar waren in het vlakke landschap. Mastenbroek werd verdeeld in blokken met een afmeting van 2.250 meter. Binnen de blokken gebruikte men een kenmerkende opstrekende verkaveling met smalle percelen, die we bij veel ontginningen in (klei-op-)veengebieden zien.

Na de aanleg van de weteringen kon men in het gebied gaan wonen. Omdat het nog erg nat was en de landerijen in de wintermaanden vaak onder water stonden, bouwde men de boerderijen op kunstmatige woonheuvels, die hier *belten* worden genoemd. De boerderijen lagen aan de weteringen, met achter het erf de weilanden en daarachter de nattere hooilanden. In het begin moet er ook enige akkerbouw mogelijk geweest zijn, maar door bodemdaling en vernatting ging men al snel over op veeteelt. In het midden van de ontginning werd rond 1369 aan de Oude Wetering een kerk gesticht en ontstond de buurtschap Mastenbroek.

Het zou nog tot 1390 duren voordat de belangrijkste werkzaamheden in de nieuwe polder voltooid waren. In 1381 werd haaks op de drie weteringen de Kamperwetering aangelegd. Aan het einde van de veertiende eeuw was het gebied omsloten door een dijk en was Mastenbroek een polder geworden. In de ringdijk werden vijf sluizen aangelegd: de Lutterzijl aan de Bisschopswetering, de Venerietezijl aan de Oude Wetering, de Genemuiderzijl aan de Nieuwe Wetering, de Hasselterzijl bij Hasselt aan de Hasseltse Wetering en de Zwolsche Zijl bij Zwolle. Daarmee kon het waterpeil in de polder gereguleerd worden.

Langs de weteringen werden wegen aangelegd, soms aan één kant, soms aan beide kanten. De weteringen zelf waren bevaarbaar en golden als belangrijke transportroutes tussen de steden rondom de polder. Bruggen werden vermoedelijk later aangelegd, de eerste onderhoudsregelingen aan de bruggen in de polder kennen we namelijk pas uit het begin van de vijftiende eeuw.²²

22 Van de Pas & Zeiler 1995, p 59

Mastenbroek wordt vaak de oudste polder van Nederland genoemd, maar dat klopt niet. Er zijn talloze voorbeelden bekend van polders die veel ouder zijn. In kustgebieden als Zeeland en Friesland werden al eeuwen eerder de eerste polders aangelegd. Dichter bij huis zijn de polders van Arkemheen en Nijbroek ongeveer even oud als Mastenbroek. Wat Mastenbroek echter bijzonder maakt, is de grootschalige, rechtlijnige verkaveling, die voor die tijd ongekennd was. Het heeft daarmee het uiterlijk van een Hollandse droogmakerij, zoals we die uit de zestiende en zeventiende eeuw kennen in de vorm van de Schermer of de Beemster. Met een droogmakerij heeft Mastenbroek echter niets te maken, poldermolens bestonden toen namelijk nog niet, bovendien stond het gebied niet onder water.

Afbeelding 2.6. Kort na de ontginning werd in het midden van de nieuwe ontginning een kerk gesticht.

Afbeelding 3. Aan het begin van de negentiende eeuw was het landschap in Mastenbroek nog altijd sterk gericht op de veeteelt. Als we de eerste kadastrale kaarten uit 1832 bekijken, lijkt er op het eerste gezicht niet zo veel veranderd sinds de ontginningen aan het einde van de veertiende eeuw. De landschappelijke structuur is eeuwenlang gelijk gebleven. Vrijwel alle grond in Mastenbroek was in gebruik als weide of hooiland. De hooilanden lagen relatief ver van de boerderijen, maar omdat men daar slechts enkele keren per jaar hoefde te komen, leverde dat geen problemen op. [HISGIS Overijssel]

3 Boeren in een natte polder. De vroegmoderne tijd (ca. 1500 tot 1900)

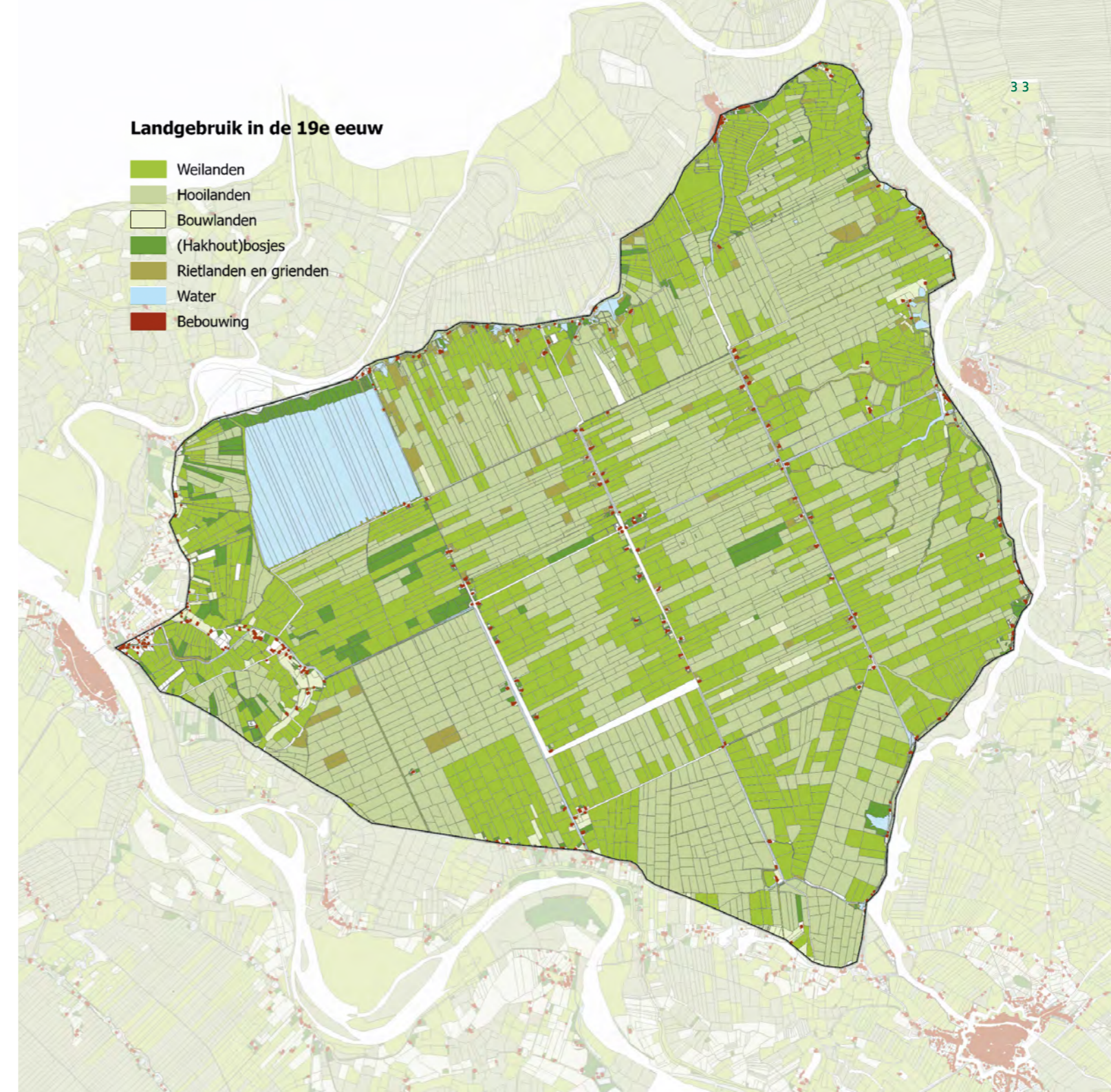
3.1. Een onrustige tijd

De periode tussen ongeveer 1500 en 1850 was politiek en economisch gezien een roerige tijd. De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) verliep ook in de omgeving van Mastenbroek onrustig. Op economisch vlak veranderde er veel toen het hanzenetwerk vanaf de zestiende eeuw door verzanding van de IJssel steeds verder instortte. De IJsselsteden Kampen en Deventer raakten hun vooraanstaande positie kwijt. Zwolle werd door de ligging aan het Zwarte Water en de verbinding met het Vechtdal een belangrijk doorvoercentrum richting Duitsland en kwam juist verder tot bloei. Door de ligging tussen de verschillende steden, was Mastenbroek van belang voor het transport. De weteringen vormden daarbij belangrijke verkeersaders. Langs de meeste weteringen lag aan weerszijden ook een weg. Vanaf de zeventiende eeuw werden de weteringen gebruikt als trekvaarten en vormden ze belangrijke verbindingen tussen Kampen, Genemuiden, Hasselt en Zwolle. In Mastenbroek kon men op het kruispunt van de weteringen bij de kerk overstappen. Daarnaast bleef de polder belangrijk voor de levering van zuivelproducten aan de steden. In de omliggende groeiende steden was immers een goede afzetmarkt voor producten als kaas en boter.

3.2. Natte hooilanden

Het natuurlijke landschap en het water bepaalden ook na de ontginning de mogelijkheden voor het boerenbedrijf in de polder. Omdat de bodem daalde door inklinking van de (klei-op-)veengronden, moesten boeren zich aanpassen aan steeds nattere omstandigheden. Om het vee de winter door te krijgen was veel hooi nodig, daar was in Mastenbroek gelukkig geen gebrek aan. Veel gronden in de polder waren zo nat dat ze enkel als hooiland gebruikt konden worden. In de wintermaanden stonden ze vaak maandenlang onder water. Dat water liet in gunstige gevallen een laagje vruchtbaar slib achter, wat zorgde voor een betere hooiopbrengst. De IJsseldelta wordt ook wel de hooieldelta genoemd en stond tot ver in de twintigste eeuw bekend om de hooiproductie.²³

²³ Enkele jaren geleden werd de rijke geschiedenis van het hooien in de IJsseldelta opgetekend in het rapport 'van Oerbos tot Hooieldelta' door het Kenniscentrum Landschap. [Wiersma 2019]

Afbeelding 3.1. Vanwege de natte omstandigheden zijn de boerderijen in Mastenbroek op kunstmatige woonheuvels gebouwd. Naast de boerderijen lag vaak een hooiberg.
[Beeldbank RCE. Foto G.J. Drukker]

In tegenstelling tot andere delen van de IJsseldelta, zoals het Kampereiland, was de kwaliteit van het hooi in Mastenbroek echter niet bijzonder goed. Het betere hooi kwam uit de buitendijkse gebieden langs de IJssel en het Zwarte Water, waar de rivieren nog jaarlijks vruchtbaar slib afzetten en de kleigronden hoog waren opgeslibd. Desondanks werd er in Mastenbroek voldoende hooi geproduceerd om een flinke veestapel te onderhouden. De boeren in Mastenbroek waren volledig afhankelijk van de hooioogst.

Een slechte kwaliteit hooi of te weinig hooi, bijvoorbeeld omdat men door de natte omstandigheden na een overstroming niet kon maaien, kon desastreuze gevolgen hebben.

3.3. De strijd tegen het water

In Mastenbroek heeft men altijd te maken gehad met een slechte afwatering. Daarom zijn de bewoners sinds de ontginning voortdurend bezig geweest met ingrepen in het watersysteem. Desondanks werd Mastenbroek tot in de twintigste eeuw regelmatig geteisterd door wateroverlast en soms ook zware overstromingen. De dreiging kwam van verschillende kanten. Mastenbroek ligt op een kwetsbare plek, dichtbij de monding van twee rivieren en de zee. Bovendien daalt de bodem in de polder al sinds de veertiende eeuw.

Oorspronkelijk werd bij de afwatering van Mastenbroek gebruik gemaakt van de natuurlijke helling richting de Zuiderzee. Door ontwatering via het uitgebreide stelsel aan weteringen en sloten kwam het veen dat in heel Mastenbroek in de ondergrond ligt in contact met zuurstof. Daarop begon het veen te verteren en klonk het in. Naar schatting daalde het maaiveld in Mastenbroek met 90 centimeter tussen ongeveer 1400 en 1950. Sindsdien gaat de bodemdaling door bemaling en verlaging van het waterpeil zelfs nog sneller. De boerderijen lagen op veilige hoogte op de belten en hadden aanvankelijk weinig te vrezen. De landerijen werden echter steeds natter, waardoor men gronden die aanvankelijk geschikt waren voor akkerbouw of weidegrond moest omzetten in hooiland.

Tot de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 was ook de dreiging van de zee altijd aanwezig. Via de mondingen van het Zwarte Water en de IJssel kon het zeewater opstuwen en ook de Kamperzeedijk bleek niet altijd bestand tegen stormvloed. De dijken hadden het op de zwakke veengronden zwaar en moesten regelmatig versterkt worden. Er moesten daarom duidelijke afspraken gemaakt worden over het onderhoud van de dijken en andere waterstaatkundige werken.

Bestuur van de polder

De IJsseldijk viel onder het dijkbestuur van Salland en was *verhoefslaagd*, wat inhoudt dat aanwonenden en iedereen die door de dijk beschermd werd, verplicht was om een deel van de dijk te onderhouden.

Afbeelding 3.2. In Mastenbroek hebben verschillende havezaten gelegen, zoals het huis Werkeren en Wolfshagen.

Afbeelding 3.3. Langs de IJsseldijk tussen Wilsum en IJsselmuiden staat nog een arduinstenen hoefslagpaal, die in 1760 werd geplaatst. De hoefslagpalen begrensd de onderhoudsvakken van de IJsseldijk. Van de 87 hoefslagpalen die hier langs de IJsseldijk hebben gestaan zijn er nog 5 over. Dit exemplaar (nr. 87) is de laatste in de reeks en is beschermd als rijksmonument. De stenen palen werden in de achttiende eeuw geplaatst ter vervanging van oudere houten exemplaren. De M staat voor Mastenbroek, de S voor Salland.

Hier en daar zijn de hoefslagpalen die de verschillende dijkvakken markeerden nog terug te vinden in het landschap. De rest van de ringdijk van Mastenbroek kreeg aan het einde van de veertiende eeuw een eigen dijkstoel (bestuur) en werd door de inwoners van de polder en de omliggende nederzettingen onderhouden. In 1390 werd het eerste dijkrecht van Mastenbroek opgetekend. In de loop der tijd werden de dijken steeds verder verzwaaard en opgehoogd en werden sloten en weteringen verdiept en verbreed om ook in de dalende polder droge voeten te houden. Het waterbeheer in de polder Mastenbroek bleef altijd problematisch, het polderbestuur is voortdurend bezig geweest met het zoeken naar nieuwe oplossingen om het gebied leefbaar te houden. Zo deden aan het einde van de zestiende eeuw de windmolens hun intrede. Er werden vier molens in de polder geplaatst: één bij Hasselt, één bij Genemuiden, één bij de Venerietesluis en één bij Lutterzijl.

Dat bleek echter niet het verwachte resultaat op te leveren. Halverwege de zeventiende eeuw werden de molens weer verkocht. Later probeerde men het nog eens, opnieuw met weinig succes. De dijkstoel van Mastenbroek kan wel gezien worden als de voorloper van het latere waterschap Mastenbroek. Dat waterschap was vanwege het grote oppervlakte van de polder lange tijd één van de grootste waterschappen in Nederland. Het bestuur bestond uit een dijkgraaf, heemraden en hoofdingelanden en hield zich bezig met de waterkering (het beheer en onderhoud van de dijken) en de waterbeheersing (het onderhoud van de weteringen en sloten). Opvallend is dat in Mastenbroek ook de wegen tot de verantwoordelijkheid van het waterschap behoorden. Daarmee was het waterschap grotendeels verantwoordelijk voor het onderhoud van de openbare ruimte in Mastenbroek.²⁴

²⁴ <https://poldermastenbroek.nl/toen/verhaal/waterschap-mastenbroek-taken>

Afbeelding 3.4. In polder Mastenbroek kwamen tot ver in de twintigste eeuw op grote schaal blauwgraslanden en hooiland voor. [ANV Horst en Maten]

Stormvloed en overstromingen

Ondanks de vele waterstaatkundige ingrepen ging het nog regelmatig mis. Mastenbroek overstroomde tussen de veertiende en de negentiende eeuw regelmatig, zowel vanuit de zee als vanuit de rivieren. De rivieroverstromingen werden als minder problematisch ervaren, omdat daarbij een vruchtbaar laagje klei werd afgezet. Het water van de Zuiderzee werd echter in de loop der eeuwen steeds zouter en een dijkdoorbraak kon daarmee flinke schade aan de landerijen toebrengen.

De watersnoodramp van 1825 heeft diepe sporen achtergelaten in Mastenbroek. Verschillende kolken langs de Kamperzeedijk herinneren nog aan deze dijkdoorbraak. Na de ramp werden de zeedijken versterkt en halverwege de negentiende eeuw kwamen de eerste stoomgemalen, waarmee men poogde om Mastenbroek voor ééns en altijd droog te maken. Het Stoomgemaal Mastenbroek (lokaal ook wel bekend als d'Olde Mesiene) staat aan de Kamperzeedijk, waar ooit de Venerietezijl lag. Het gemaal werd in 1855-1856 aangelegd om de polder te bemalen en is het oudste nog werkende stoomgemaal van Nederland.²⁵ Door de bemaling werd het droog genoeg om het hele jaar het land op te gaan en kon men ook buiten de belten gaan wonen. Dat betekende een flinke verandering voor de boeren in Mastenbroek.

Turfwinning in de Koekoek

In het noordwesten van Mastenbroek ligt polder de Koekoek, tegenwoordig een tuinbouwgebied waar de bodem aanzienlijk lager ligt dan in de rest van Mastenbroek. Dat heeft alles te maken met de turfwinning die hier heeft plaatsgevonden. Waar het steken van turf als brandstof in andere delen van Overijssel al rond 1600 flink op gang kwam, was het in Mastenbroek lange tijd niet aan de orde. Het veen lag hier namelijk bedekt onder een pakket kleiafzettingen, wat turfwinning moeilijk maakte. In 1756 werd toch een concessie voor verveving van de Koekoek verleend aan de inwoners van Graffhorst die het blok in gebruik hadden. Er volgde een relatief korte, maar intensieve periode waarin het gebied uitgeveend werd. Hoewel men ook toen al wist dat de verveving grote, blijvende impact op het landschap kon hebben, gingen de activiteit tot het begin van de negentiende eeuw door. Vanaf 1815 werd het verplicht om de grond na de vervevingen droog te maken.²⁶

Afbeelding 3.5. De watersnoodramp van 1825 staat bekend als de grootste natuurramp in de negentiende eeuw en trof ook Mastenbroek hard. Op 4 februari braken de zeedijken op verschillende plaatsen door en stroomde het zeewater met enorme kracht de polder binnen. Vooral de huizen lang de Kamperzeedijk werden zwaar getroffen. De bewoners van de boerderijen langs de weteringen vluchtten naar hun zolders en hooibergen. In Mastenbroek kwamen 56 mensen om. In totaal verloren 379 mensen hun leven. Daarnaast kwamen naar schatting in Mastenbroek ook zo'n 3000 koeien om.

²⁵ www.wdodelta.nl/stoomgemaal-mastenbroek-en-gemaal-veneriete
²⁶ Kaag & van der Boon 1995, p 245

Afbeelding 3.6. Schilderij van de verveningen in het Zwijnsleger bij Grafhorst, door Paul Gabriel (1890).

Dat bleek in de Koekoek niet eenvoudig; door de intensieve verving en de aanhoudende bodemdaling was de Koekoek in een diepe waterplas veranderd. Toen men in 1850 verder wilde gaan met de verving van het naastgelegen Zwijnsleger, werd men verplicht om eerst de Koekoek droog te leggen. In 1857 werd begonnen met de eerste drooglegging. Na een aantal overstromingen veranderde het gebied echter al snel weer in een waterplas. Het zou nog tot 1909 duren voordat de Koekoek definitief droog kon worden gelegd. Tegenwoordig ligt de Koekoek bijna 3 meter onder NAP en is sterke bemaling nodig om het droog te houden.

Afbeelding 3.8. Polder de Koekoek. Bovenste kaartdeel in 1850 (met de vermelding 'droog') en onder in 1900, toen de droogmaking mislukt bleek.

4 Mastenbroek in de moderne tijd (de 20ste en 21ste eeuw)

4.1. Landbouw en waterstaat

De twintigste eeuw was een tijd van grote veranderingen, ook in het landelijk gebied. Met de komst van kunstmest, nieuwe landbouwtechnieken, grotere machines en een betere bemaling konden meer gronden in gebruik genomen worden en werd de productie verhoogd. De intensivering van de landbouw maakte duidelijk dat de middeleeuwse polder Mastenbroek, waar sinds de veertiende eeuw niet zo veel veranderd was in de ruimtelijke structuur, niet meer voldeed aan de eisen van de tijd. Vooral de ontsluiting vormde een groeiend probleem. Er werd op steeds grotere schaal melk geproduceerd, maar de smalle polderwegen bleken niet geschikt voor het zwaardere vrachtverkeer dat de verhoogde productie met zich meebracht. De oude wegen langs de weteringen waren al verhard met grind, maar op de slappe veenondergrond zakten ze al snel weer in. Ook met de afwatering was het ondanks de bemaling tot zeker halverwege de twintigste eeuw nog slecht gesteld. De sloten en weteringen in de polder moesten regelmatig uitgediept worden.

De ruilverkaveling Mastenbroek

Na de oorlog bleek de situatie in de polder onhoudbaar. Het waterschap concludeerde in 1956 dat het beheer van de wegen, watergangen en bruggen steeds moeilijker werd en gepaard ging met veel te hoge kosten. Een vrijwillige ruilverkaveling kon daar verandering in brengen en moest zorgen voor een betere ontwatering en ontsluiting van de landbouwgronden en boerderijen. Dat was niet alleen in het belang van het waterschap, maar ook van de boeren. Voor hen werd het steeds moeilijker om in het levensonderhoud te voorzien. Niet iedereen reageerde echter positief op de plannen. Tegenstanders maakten zich vooral zorgen over de hoge kosten van het project en het verlies van natuurwaarden. Toch werd er in 1973 met een ruime meerderheid voor de ruilverkaveling gestemd. Voor het eerst sinds het einde van de veertiende eeuw ging de ruimtelijke structuur van de polder op grote schaal op de schop.

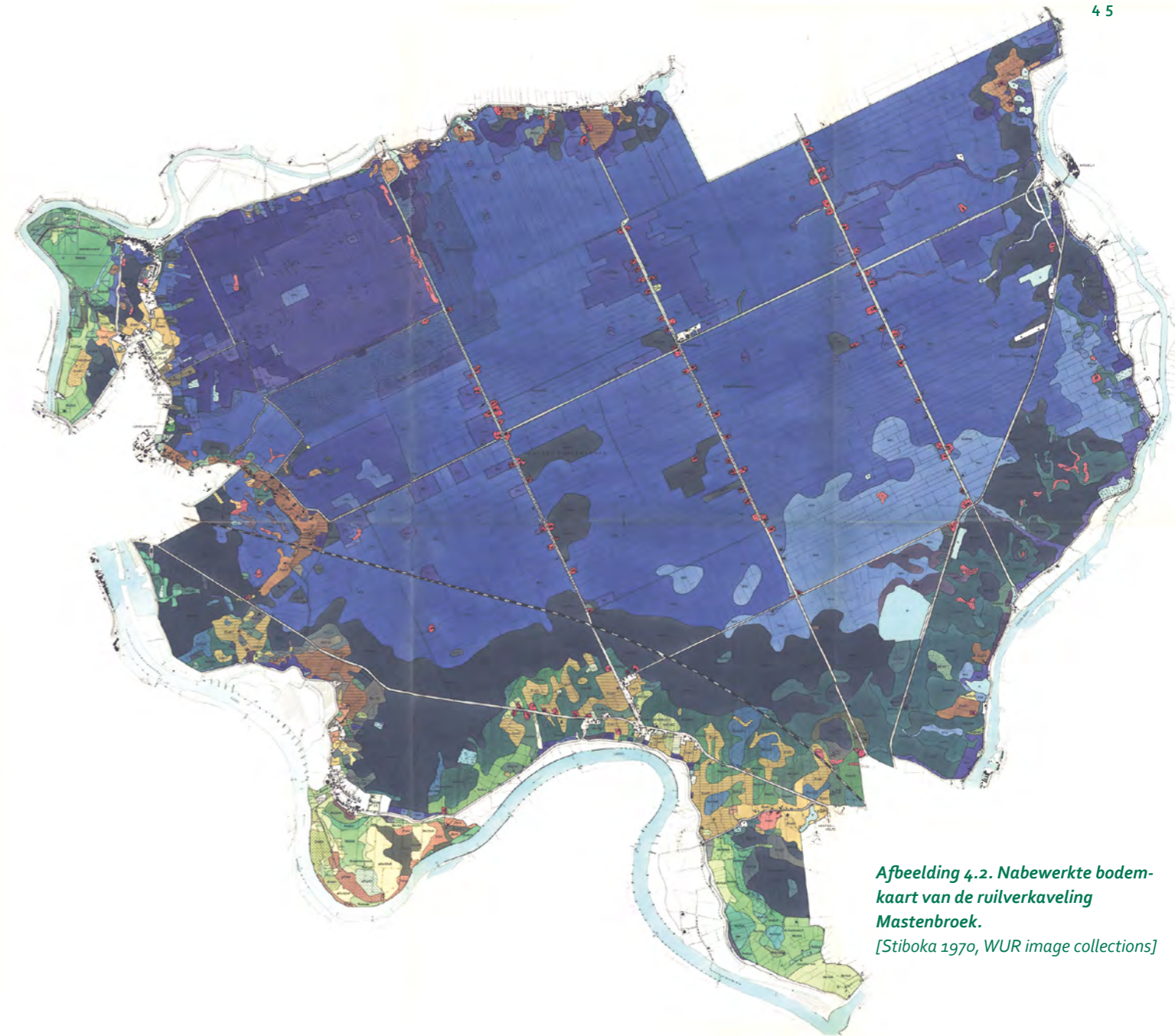
Afbeelding 4. Het landschap bestond rond 1900 nog uit een kleinschalig mozaïek van graslanden en hooilanden met een wisselende waterstand. Met behulp van lage greppeltjes poogden boeren al lange tijd de waterstand te verbeteren. Dit greppeltjesland is door latere egalisatie op veel plaatsen ook weer verdwenen. De nog bestaande greppels vertellen het verhaal van het historische landgebruik in de natte polder en zijn van grote cultuurhistorische waarde. Het microreliëf zorgt bovendien voor een grote biodiversiteit.

27 Rumph, 1995, p 323

Afbeelding 4.1. De Tweede Wereldoorlog heeft ook in Mastenbroek sporen in het landschap achtergelaten. Van september 1944 tot april 1945 heeft Mastenbroek onder water gestaan met als doel de geallieerde troepen te vertragen. Aan de zuidkant van de polder werd een tankgracht aangelegd, die onderdeel uitmaakte van de Westwall.

Met de aanvraag van de ruilverkaveling Mastenbroek in 1968 werd de eerste stap gezet. Het waterschap was toen al begonnen met de werkzaamheden om de waterbeheersing te verbeteren.²⁷ Ondanks de gemalen had men namelijk nog steeds moeite om het overtollige water snel genoeg af te voeren, waardoor boeren een groot deel van het jaar hun land niet op konden. Sommige blokken, zoals het Schoter- en Stegersblok bij Genemuiden waren volledig in gebruik als hooiland. In 1975 werd begonnen met de uitvoering van de werkzaamheden, die zo'n tien jaar duurden. De belangrijkste daarvan waren aanpassingen aan de wegen en de bouw van nieuwe boerderijen. Zo ontstonden er nieuwe bewoningslinten in de polder, los van de historische ruimtelijke structuur. Dat men vertrouwen had in de ruilverkaveling en na de afsluiting van de Zuiderzee niet bang meer was voor overstromingen blijkt wel uit het feit dat de nieuwe boerderijen niet op belten zijn aangelegd.

Afbeelding 4.2. Nabewerkte bodemkaart van de ruilverkaveling Mastenbroek.

[Stiboka 1970, WUR image collections]

Afbeelding 4.3. In december 1973 werd de ruilverkaveling Mastenbroek met een grote meerderheid aangenomen. Kort daarvoor kopte de Telegraaf nog dat een 'boerenoorlog dreigt' wanneer de ruilverkaveling zou worden aangenomen. Dat bleek in de praktijk gelukkig mee te vallen.

[Delpher.nl]

28 Rumph 1995, p 324

29 Rumph 1995, p 327

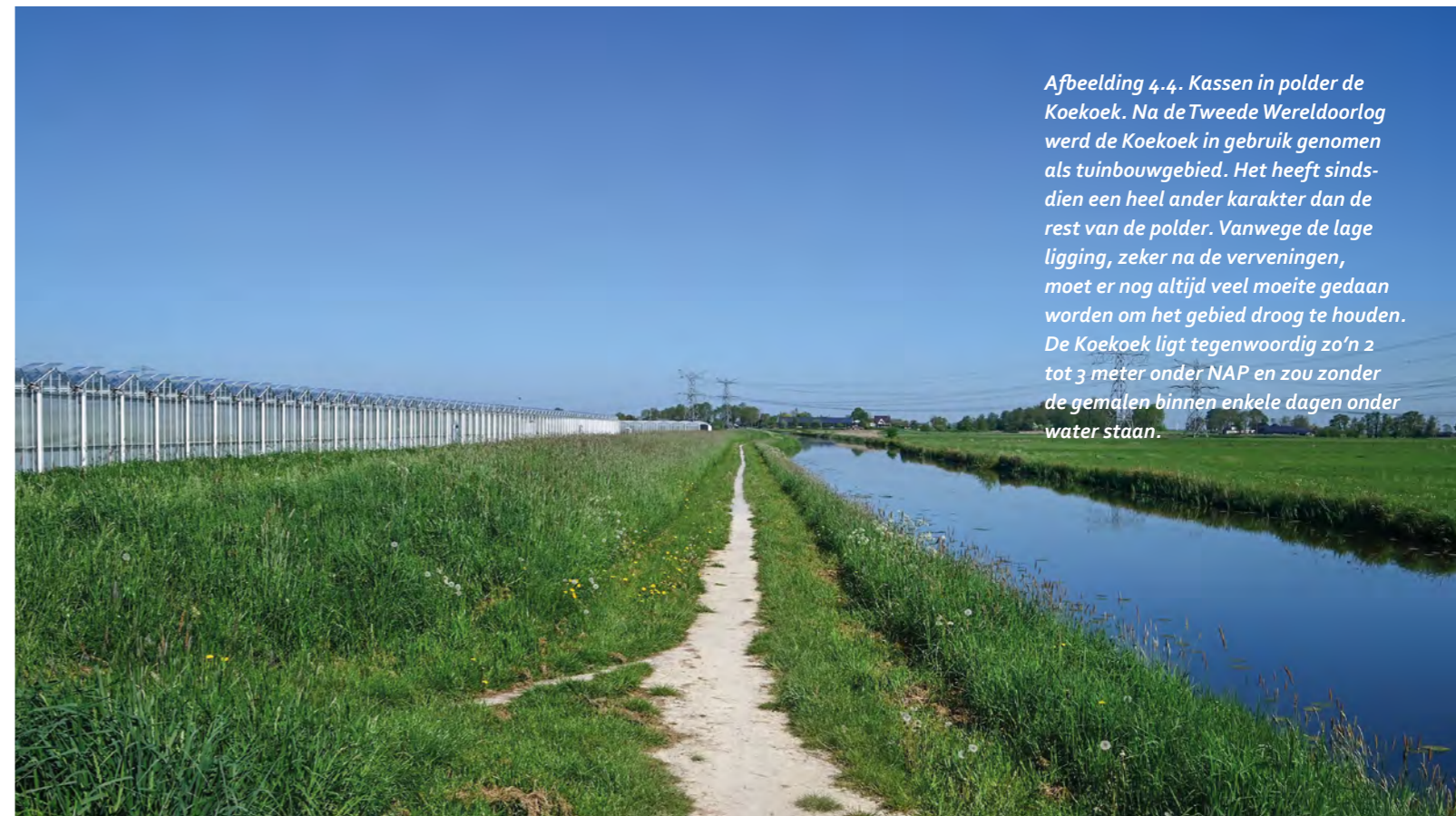
Aanvankelijk werd voorgesteld om de drie hoofdwateringen volledig te dempen en te bestraten en elders in de polder nieuwe waterlopen te graven voor de afwatering. Dat plan kon op veel weerstand rekenen, omdat de eeuwenoude structuur van Mastenbroek volledig verloren zou gaan. Daarom werd gezocht naar een andere oplossing, waarbij de landschappelijke structuur wel intact bleef.²⁸ In plaats van de smalle wegen aan weerszijden van de wateringen kwam er nu een brede weg in het midden, met aan één of beide zijden een wetering. Soms bleef de oude wetering bewaard, op andere plaatsen zijn de wateringen helemaal gedempt en omgevormd tot weg, waarlangs een nieuwe wetering is gegraven. Een belangrijke doelstelling van de ruilverkaveling was het verkleinen van de afstand tussen de boerderijen en de bijbehorende kavels. Een herverdeling van de gronden en de aanleg van nieuwe ontsluitingswegen moest daarvoor zorgen. Om te voorkomen dat de nieuwe wegen door het dalen van de onderliggende veengrond zouden wegzakken, werd eerst een dikke laag zand uit de zandwinningsplas in de polder aangebracht. Daarmee waren de nieuwe wegen geschikt voor zwaarder verkeer. Na de ruilverkaveling zijn de wegen overgedragen aan de gemeenten. Onderdeel van de ruilverkaveling was ook het aanleggen van nieuwe groenstructuren, om het uiterlijk van de polder te verbeteren. Langs verschillende wegen werd nieuwe beplanting aangebracht en erfeigenaren konden subsidie krijgen om beplanting op de huiskavel aan te brengen, waar dankbaar gebruik van gemaakt is.²⁹ De ruilverkaveling werd uiteindelijk zowel voor boeren als het waterschap een succes.

Peilbeheer

Op het gebied van het waterbeheer bracht de ruilverkaveling ook grote veranderingen. De diepe ontwatering die werd voorgesteld kon vanaf het begin op discussie rekenen. Het verlagen van het waterpeil zorgde er weliswaar voor dat de graslanden in Mastenbroek beter toegankelijk werden en meer opbrachten, maar had ook een keerzijde. Het veen in de bodem blijft op deze manier oxideren, waardoor de bodem blijft dalen en er steeds sterkere bemaling nodig is. Ook natuurorganisaties waren niet blij met de sterke verlaging van het waterpeil. Men was vooral bang dat de polder met het verdwijnen van natte graslanden niet meer aantrekkelijk zou zijn voor de vele weidevogels die er voorkwamen. Als compensatie zou in Jutjesriet aan de oostkant van de polder een 150 hectare groot natuurgebied worden ingericht.

Door de verlaging van het waterpeil in Mastenbroek maakte het landschap een grote transitie door. Van de kenmerkende blauwgraslanden en hooilanden bleef weinig over. Het oude, gevarieerde landschap maakte plaats voor een uniform landbouwgebied met eiwitrijk raaigras. Daarmee verdwenen veel plant- en diersoorten uit de polder.

Om verlaging van het waterpeil in de hele polder mogelijk te maken bleek de capaciteit van de bestaande gemalen onvoldoende. In de ruilverkaveling werd daarom een nieuw gemaal voorzien: Nieuw Lutterzijl aan de Kamperzeedijk bij Grafhorst wordt in 1978 gerealiseerd. Dit (inmiddels gerenoveerde) gemaal vervangt de functie van het oude gemaal Lutterzijl uit 1956, dat iets verderop aan de Kamperzeedijk staat.

Afbeelding 4.4. Kassen in polder de Koekoek. Na de Tweede Wereldoorlog werd de Koekoek in gebruik genomen als tuinbouwgebied. Het heeft sindsdien een heel ander karakter dan de rest van de polder. Vanwege de lage ligging, zeker na de verveningen, moet er nog altijd veel moeite gedaan worden om het gebied droog te houden. De Koekoek ligt tegenwoordig zo'n 2 tot 3 meter onder NAP en zou zonder de gemalen binnen enkele dagen onder water staan.

Afbeelding 4.5. Door de ruilverkaveling en verlaging van het waterpeil werd een intensief gebruik van de graslanden in Mastenbroek mogelijk.

Afbeelding 4.6. Het oude stoomgemaal Mastenbroek met daarnaast het nieuwe gemaal Veneriete. Samen met het gemaal Nieuw Lutterzijl bij Grafhorst zorgt Veneriete voor de beheersing van het waterpeil in Mastenbroek.

Tegenwoordig houdt men in Mastenbroek dus droge voeten dankzij de sterke gemalen. Mastenbroek is onderverdeeld in peilvakken en de hoogte van het waterpeil is vastgelegd in het peilbesluit. Het waterschap Mastenbroek ging in 1970 op in het waterschap IJsseldelta, dat op haar beurt in 1997 opging in waterschap Groot Salland. Sinds 2016 valt Mastenbroek onder het nieuwe waterschap Drents Overijsselse Delta.

4.2. Verstedelijking en nieuwe infrastructuur

Met de gemeentelijke herindeling in 1967 werd de gemeente Zwollekerspel, waar een groot deel van Mastenbroek toe behoorde, opgeheven.

De polder werd daarop verdeeld over de gemeenten Hasselt, Genemuiden, Zwolle en IJsselmuiden. Iedere gemeente had zo zijn eigen plannen met hun stukje polder, waardoor het geheel versnipperd dreigde te raken. Vanaf verschillende kanten werden stukjes van de polder bebouwd, zoals bij IJsselmuiden of het industrieterrein tegenover Hasselt gebeurde. De grootste verandering was echter de bouw van Stadshagen. Met de aanleg van deze Zwolse VINEX-wijk in de zuidoostelijke punt van de polder werd in 1995 begonnen. Daar ging een lang gebiedsproces aan vooraf, waarin voor- en tegenstanders soms ver uit elkaar stonden. De woonwijk is er uiteindelijk toch gekomen.

Afbeelding 4.7. In de VINEX-wijk Stadshagen, die in het zuidelijke deel van de middeleeuwse polder is gebouwd, herinneren verschillende elementen nog aan het verleden. Zo loopt de lijn van de Oude Wetering als weg door de nieuwe woonwijk en is de locatie van het kasteel Voorst zichtbaar gemaakt in het Stinspark.

Afbeelding 4.8. In de jaren zeventig werd dwars door Mastenbroek een hoogspanningslijn aangelegd. De grote masten vormen opvallende elementen in het open polderlandschap.

Tegenwoordig wonen er ruim 28.000 mensen in Stadshagen met een verwachte groei tot zo'n 40.000. De inwoners van Mastenbroek zagen de uitbreiding van Zwolle als een dreiging en trokken een duidelijke lijn: tot hier en niet verder. De bouw van Stadshagen vormde de directe aanleiding voor de oprichting van de Vereniging Polderbelangen Mastenbroek. Polderbelangen houdt zich bezig met vraagstukken over de toekomst van de polder en hoe de eenheid bewaard kan blijven. Daarvoor is het belangrijk dat de verschillende gemeenten goed met elkaar samenwerken.

Sinds de oprichting zijn er meerde initiatieven genomen om Mastenbroek op de kaart te zetten. In Stadshagen wordt nog altijd volop gebouwd, de rest van de polder heeft grotendeels het open, landelijke karakter weten te behouden. Wel wordt het gebied tegenwoordig doorsneden door nieuwe infrastructuur, zoals de N331 en de spoorlijn tussen Kampen en Zwolle. Met de aanleg van verschillende nieuwe bruggen is het gebied bovendien beter bereikbaar geworden.

Afbeelding 4.9. Grutto.

4.3. Natuurbeheer

Hoewel Mastenbroek nog altijd een sterk agrarisch landschap is, is er de laatste decennia meer aandacht gekomen voor de natuurwaarden in de polder. Met de ruilverkavelingen, de intensivering van de veehouderij en de verlaging van het waterpeil zijn sinds de jaren 70 veel planten- en vogelsoorten uit de polder verdwenen. De gevarieerde bodem en waterstand zorgden vanouds voor een rijkdom aan flora en fauna. Mastenbroek moet tot ver in de twintigste eeuw een paradijs voor weidevogels zijn geweest, die er veel voedsel konden vinden. Het natte landschap met kleinschalig reliëf en veel gradiënten zorgde voor een rijk bodemleven en een afwisselende vegetatie. De eerste snee werd bovendien vaak pas in juli van het land gehaald, als de kuikens al uitgevlogen waren.

Afbeelding 4.10. Sinds 2005 maakt Mastenbroek onderdeel uit van het Nationaal Landschap IJsseldelta.

Door de intensivering van de landbouw en de verlaging van het waterpeil is het voor weidevogels steeds moeilijker om geschikte plekken te vinden. Mastenbroek is nog wel rijk aan trekvogels, vooral ganzen bezoeken de graslanden graag, wat weer veel overlast voor de boeren kan opleveren. De grond in Jutjesriet die tijdens de ruilverkaveling aan Staatsbosbeheer was overgedragen voor het realiseren van een natuurgebied is onlangs weer teruggegaan naar de boeren in de polder. Het gebied bleek ongeschikt voor de plannen. Bovendien kon men de grond goed gebruiken om boeren te compenseren die grond kwijt raakten voor ontwikkelingen in het Natura2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht.

De afgelopen decennia zijn er in Mastenbroek verschillende initiatieven opgezet om de natuurwaarden en met name de aantallen weidevogels te verbeteren. Zo maakt Mastenbroek onderdeel uit van het *Aanvalsplan Grutto*. Desondanks gaat het met de weidevogels in de polder net als in veel andere delen van Nederland nog niet altijd goed. Sinds 2005 maakt Mastenbroek onderdeel uit van het Nationaal Landschap IJsseldelta. Het gebied, dat naast Mastenbroek ook het Kampereiland en een aantal polders en uiterwaarden langs de IJsselmonding omvat, werd aangemerkt vanwege de bijzondere landschappelijke en natuurlijke waarden.

4.4. Polderplan Mastenbroek 2026-2035

Deze landschapsbiografie over Polder Mastenbroek is niet alleen bedoeld om de historie van dit bijzondere gebied te beschrijven. De biografie vertelt het verhaal van het verleden én laat daarmee ook zien wat de waarden zijn voor de toekomst. De hoofdstructuur van de polder is nauwelijks veranderd, de verkaveling nog altijd strak geometrisch en door het ontbreken van bosschages in het landschap is de weidsheid in dit gebied nog altijd fenomenaal. Ook de kern van Mastenbroek vormt nog altijd het scharnierpunt in het gebied tussen de rondom gelegen steden. Ook het landbouwkundig gebruik van de polder is door de eeuwen heen in essentie niet veranderd. De identiteit van Polder Mastenbroek heeft in de loop van vele eeuwen vorm gekregen. Anno 2026 zien we daar dan ook nog veel van terug, waardoor het van invloed zal zijn op de toekomst van dit gebied en specifiek op het Polderplan Mastenbroek 2026-2035.

Op verzoek van de Vereniging Polderbelangen Mastenbroek is er gewerkt aan een vernieuwd polderplan. Het oude plan dateerde van 2010 en was toe aan een herijking. Samen met inwoners is nagedacht over de toekomst, met als basis de waarden die inwoners toekennen aan hun eigen leefomgeving. Die waarden zijn niet alleen terug te voeren op het landschap en het verleden, maar gaan ook over de manier waarop inwoners uit de polder met elkaar samenleven. Het Polderplan Mastenbroek gaat in op de thema's leefbaarheid, woningbouw, landbouw & natuur, toerisme & recreatie én het landschap.

Dat inwoners trots zijn op de historie van hun polder en zich tegelijk ook betrokken voelen bij de toekomst ervan, blijkt uit de gesprekken die gevoerd zijn. Ze omschrijven het zelf als volgt: *"Wij houden van uitzicht en weidsheid, van het donker, van samen met elkaar maar toch ook vrijblijvend, van rust, van onze historie, rechte wegen en weidevogels. Het komt allemaal samen in Polder Mastenbroek, een van de oudste grootschalig rationeel verkavelde polderlandschappen van Nederland"*. Het polderplan vormt een advies van inwoners aan de Vereniging Polderbelangen Mastenbroek. In dit advies wordt blijvende aandacht gevraagd om het bijzondere historische verhaal van Mastenbroek uit te blijven dragen. Ten aanzien van de landbouw wordt onder andere aandacht gevraagd om het karakter van het agrarische veenweidegebied te blijven benadrukken, in het bijzonder in relatie tot de weidevogels. Het zijn kernwaarden die niet alleen van 'vroeger' zijn, maar ook vandaag de dag inhoud geven aan het leven in Polder Mastenbroek. De landschapsbiografie Mastenbroek en het Polderplan Mastenbroek horen daardoor als vanzelf bij elkaar en dragen bij aan de toekomst van dit prachtige gebied.

Afbeelding 4.11. De Landschapsbiografie Mastenbroek en het Polderplan Mastenbroek horen bij elkaar en dragen bij aan de toekomst van dit prachtige gebied.

Verantwoording afbeeldingen

Voorblad	Cultuurland Advies
Entree en inhoud	Cultuurland Advies
Afbeelding 1	OpenStreetMap
Afbeelding 1.1	Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN4)
Afbeelding 1.2	https://www.hunebednieuwscafe.nl/2019/10/de-laatste-4000-jaar-van-de-weichsel-ijstijd/
Afbeelding 1.3	Het stromende water van de Veluwe, p.160, Bekenstichting, 2024. Foto: K. Hanhart
Afbeelding 1.4	Daniël Veelwaard (naar Haatje Pieters Oosterhuis), Rijksstudio; Objectnummer RP-P-OB-87.447
Afbeelding 1.5	Collectie Provinciaal Depot Overijssel, inv.nr. POM 8511
Afbeelding 1.6	Vos et al 2018
Afbeelding 1.7 en 1.8	Cultuurland Advies
Afbeelding 1.9	Luchtfoto ESRI Nederland, cartografie Cultuurland Advies
Afbeelding 2	Cartografie Cultuurland Advies
Afbeelding 2.1	Vos et al 2018
Afbeelding 2.2	Collectie Historisch Centrum Overijssel. Tekening: L. Meijer
Afbeelding 2.3 en 2.4	Cultuurland Advies
Afbeelding 2.5	Collectie Historisch Centrum Overijssel, inv. nr.1543-KD001114
Afbeelding 2.6	Cultuurland Advies
Afbeelding 3	HISGIS Overijssel (www.hisgis.nl)
Afbeelding 3.1	Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Foto G.J. Drukker
Afbeelding 3.2	Wikimedia Commons (publiek domein)
Afbeelding 3.3 en 3.4	Cultuurland Advies
Afbeelding 3.5	Noord-Veluws Archief, toegang 2501, inv. nr. PD2
Afbeelding 3.6	Paul Joseph Gabriël (ca. 1880), MSK Gent (publiek domein)
Afbeelding 3.7	Topografisch Militaire Kaart (TMK) 1850 Nettekening; Bonnebladen 1900 via www.topotijdreis.nl
Afbeelding 4	Bonnebladen ca. 1900; luchtfoto ESRI Nederland, Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN 4).
Afbeelding 4.1	Bron: www.poldermastenbroek.nl/toen . Foto: G. Palland-Kijk in de Vegte
Afbeelding 4.2	Stiboka 1970, WUR image collections
Afbeelding 4.3	www.delpher.nl
Afbeelding 4.4 t/m 4.13	Cultuurland Advies
Colofon en achterblad	Cultuurland Advies

Literatuur

- Bles B.J., Groot Obbink D.J., Rutten G. 1970.** *De bodemgesteldheid van het ruilverkavelingsgebied Mastenbroek*. Stichting voor Bodemkartering rapport nr. 859. Wageningen.
- Buisman J. 1996.** *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen. Deel 2: 1300-1450*. Uitgeverij van Wijnen, Franeker.
- Clevis H., Lantau T. 2004.** *Verleden bossen. De opgraving van een moerasbos in Zwolle-Stadshagen*. Archeologische Rapporten Zwolle 16. Gemeente Zwolle.
- Hamming C. 2007.** *Verleden bossen. Een andere kijk op de ontwikkeling van de bodemopbouw in Zwolle-Stadshagen*. Overijssels Erfgoed. Archeologische en Bouwhistorische Kroniek 2007 81-88.
- Klomp M. 2015.** *In de schaduw van de hoofdburcht. Een archeologische begeleiding op de Stins Voorst*. Gemeente Zwolle.
- Kole H. 2017.** *Polderen of niet? Participatie in het bestuur van de waterschappen Bunschoten en Mastenbroek vóór 1800*. Universiteit Utrecht.
- Kooistra M.J. 2004.** *Ontwikkeling van het paleolandschap in zijn hydrologische context. In: Clevis H., Lantau T. 2004. Verleden bossen. De opgraving van een moerasbos in Zwolle-Stadshagen*. Archeologische Rapporten Zwolle 16. Gemeente Zwolle.
- Mol J.A. 2012.** *De middeleeuwse veenontginningen in Noordwest-Overijssel en Zuid-Friesland: datering en fasering*. Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis 14 (2011), 46-90.
- Neefjes J., Brinkkemper O., Jehée L., van de Griendt W. 2011.** *Cultuurhistorische atlas van de Vecht. Biografie van Nederlands grootste kleine rivier*. WBooks Zwolle
- Pereboom F., Kummer J., Stalknecht H. 1995.** *Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek*. IJsselakademie, Kampen.
- van de Pas W. 1995.** *De verdeling van Mastenbroek in nieuw perspectief. In: Pereboom F., Kummer J., Stalknecht H. 1995. Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek*. IJsselakademie, Kampen.
- van der Schrier D.M. 1995.** *De Mastenbroeker drechten. In: Pereboom F., Kummer J., Stalknecht H. 1995. Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek*. IJsselakademie, Kampen.
- Rumph H. 1995.** *De ruilverkaveling in Mastenbroek. In: Pereboom F., Kummer J., Stalknecht H. 1995. Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek*. IJsselakademie, Kampen.
- Stouthamer E., Cohen K., Hoek W. 2023.** *De vorming van het land. Geologie en geomorfologie*. Perspectief uitgevers, Utrecht.
- Strootman Landschapsarchitecten. 2023.** *Gebiedsbiografie Novi-regio Zwolle*.
- Vos P., van der Meulen M., Bazelmans J. 2018.** *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*. Prometheus, Amsterdam.
- Wiersma J., Coster W., van der Linde M. 2019.** *Van oerbos tot hooiland. Hooi, hooien en hooiers in de IJsseldelta*.
- Zeiler F.D. 1995.** *Een broek vol rieten. Overwegingen over de vroegste geschiedenis van Mastebroek. In: Pereboom F., Kummer J., Stalknecht H. 1995. Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek*. IJsselakademie, Kampen.

Afbeelding 4.12. Kern Mastenbroek.

Colofon

Procesbegeleiding en tekst

Gebiedscoöperatie IJsseldelta; Susanne Coppens

Beeldmateriaal:

Gebiedscoöperatie IJsseldelta, Wolbert Meijer e.a.

Vormgeving en productie

Vormvast esthetische producties; Eric Harleman

Typografie

Corbel 10 punt

Print en bind

Van der Most printshop, Heerde;

1e druk, februari 2026, oplage 20 stuks

© Gebiedscoöperatie IJsseldelta, 2026

Afbeelding 4.13. Kern Mastenbroek.

Tussen de IJssel, het Zwarte Water en de steden Kampen, Hasselt, Genemuiden en Zwolle ligt het weidse agrarische landschap van de middeleeuwse polder Mastenbroek. Rechte lijnen en geometrische vormen bepalen hier al sinds de ontginning in de veertiende eeuw het beeld. Mastenbroek is daarmee het oudste voorbeeld van een rationeel verkavelde polder op deze schaal in Nederland. Tegenwoordig is het nog altijd een sterk agrarisch gebied, met in het midden van de polder een kerk en de kern Mastenbroek.

Over de geschiedenis van de polder Mastenbroek en de omliggende steden is in de loop der jaren al veel geschreven. Ook recente publicaties geven een aardig beeld van de ontstaansgeschiedenis. Deze landschapsbiografie van Mastenbroek bundelt al deze kennis om zo het verhaal van Mastenbroek op een toegankelijke manier voor iedereen leesbaar te maken.

De biografie vertelt het verhaal van het landschap en de mensen die sinds de middeleeuwen in het gebied hebben gewoond. Hoe is het natuurlijke landschap hier ontstaan en hoe hebben de mensen het in de loop der eeuwen gevormd tot het Mastenbroek van nu? Polder Mastenbroek is altijd een agrarisch gebied geweest. De geschiedenis kan dan ook niet los gezien worden van de boeren die het gebied hebben gevormd en er ondanks de soms zware omstandigheden eeuwenlang een bestaan hebben opgebouwd.